

שמעתא עמיקתא

גליון תק"א | פרשת וירא | תשפ"ב | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

האם מדליקים נרות חנוכה באספת אנשים ואולמי שמחות

א. הדלקה בבית הכנסת. ב. ברכה על הדלקה בבית הכנסת. ג. ברכה על מנהג. ד. הטעם שניתן לברך על מנהג. ה. ישוב על קושיא הנ"ל. ו. ברכת הרואה. ז. הדלקה באספת אנשים. ח. במנינים קבועים שלא בבית הכנסת.

א. הדלקה בבית הכנסת

כתי' **הטור** (סי' תרע"א) בשם **האב"י** העזרי ששבית הכנסת מניח הנרות לדרום זכר למנורה שהיתה בדרום. ומבואר שמדליקים נ"ח בבהכ"נ. וכן הוא בעיטור (עשרת הדברות הלכות חנוכה) שנהגו להדליק נ"ח בבהכ"נ, ויש מקומות שנהגו על הפתח ויש שמוניחין בבהכ"נ באמצע, ע"כ. וכן **הכל בו** (סי' מד ד י"א) הביא מנהג זה ושכן נהגו כל המקומות להדליק נ"ח בבהכ"נ. וכן הביא **השו"ע** (שם). ועיי"ש **בכל בו** שביאר שנהגו כן להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת, גם כי הוא הדור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש, ויש מקומות שאין חוששין להדליק סמוך לפתח אלא לפני ההיכל, ע"כ. וכבר הובא מנהג זה גם **במנהיג** (הלי חנוכה סי' קמ"ח) בשם **הראב"ן** שנהגו כך על זה שהנס בא במקדש בית עולמים, ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם, ע"כ. וכן הביא מנהג זה **המכתם** (פסחים ק"א) וכתי' שנהגו כן כדי שיצאו הרואים שאין להם בית לברך שם ולהוציא את שאינו בקי. **והריטב"א** (שבת כג. ד"ה הרואה) כתי' שנהגו להדליק בבתי כנסיות כדי לעשות פרסומי ניסא במקום הרבים. וכ"כ **במאירי** (שבת כג. ד"ה א"ף) שהוא משום פרסומי ניסא ולא לכוונה אחרת והדבר נאה. אבל **הריב"ש** (סי' ק"א) כתי' שזה מנהג ותיקין שהנהיגו משום שני האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולין לקיים המצוה כתקנה, ומדליק כל א' בביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כ"א לבני ביתו, לזה הנהיגו להדליק בבהכ"נ לקיים פרסומי ניסא.

והב"י (שם) כתי' דנראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבהכ"נ משום אורחים דאכלו ושתו בני כנישתא (ע"י סי' רס"ט), ושוב כתי' בשם **הכל בו** שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להש"י וקידוש שמו כשמברכין אותו במקלות, ע"כ. **והחכ"צ** (סי' פ"ח) הקשה על סברת **הכל בו** דלמה לא תקנו כן מהאי טעמא גם בימי התלמוד אף שהיה להם פרסום בהדלקתם מבחוץ, אע"כ צריך לצרף טעמו של **הריב"ש**. [ובענין הדלקה בבהכ"נ ביום, ע"י **שבט יעקב** (או"ח סי' טו) **ובפמ"ג** (סי' תרט.) וע"י עוד **בדרכ"מ** (סי' תרע"ב), **בנין שלמה** (סי' נ"ג) **ובשד"ח** (מעי חנוכה סי' כ"ד)].

ב. ברכה על הדלקה בבית הכנסת

ועיי"ש **ריב"ש** דאע"פ שאין מברכין על המנהג, זהו במנהג קל, כמו מנהג של ערבה, שאינו אלא חבטא בעלמא, אבל בזה, שהוא לפרסם הנס בבהכ"נ ברבים, מברכין עליו. כמו שנהגו לברך על ההלל של ר"ח, ואע"פ שאינו אלא מנהג וכדעת ר"ת. ומי"מ באתה הדלקה של בהכ"נ, אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק, דמצות חנוכה נר איש וביתו, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (שם) שמברכים על הדלקה זו. וכת' **המ"ב** (סי' ק"מ) שאף אם הדליק בביתו מברך על הדלקה בבהכ"נ. [וע"י **בשערי** (סי' ק"א) בשם **המחז"ב** בשם **זו"ע** אמת (סי' צ"ז) שאם בירך שהחיינו בביתו חוזר ומברך כשמדליק בבהכ"נ. וכן פסק **הצ"ח** (חיי"ג סי' ט"ז). ודעת **הבן איש חי** (פ"י) וישב אמת יא ובספרו מקבצאל שאינו חוזר לברך שהחיינו אלא כ"א משום שיעדין אל הדליקו בביתם. **והכה"ח** (אות ע"ה) כתי' ד"ל דהזרע אמת איירי בכה"ג. וכן דעת **הגר"ק** זצ"ל (חוט שני חנוכה ע"י שיד) **והאול"צ** (ח"ד פמ"ב אות טז). **והגר"ש** זצ"ל (פניני חנוכה פ"ו ע"מ קכ"ז) פסק שבכל אופן אינו חוזר לברך ברכת שהחיינו דהרי **המ"ב** (סי' ק"מ) השמיט דברי השער"ת. וע"י **באג"מ** (ח"ג סי' קצ"א)].

ג. בריכה על מנהג

אלא דלכאורה טעמו של **הריב"ש** לברך על הדלקה זו שייך לדעת התוס' ודעימה דסי' שמברכים על הלל ב"ר"ח, אבל לפי החולקים לכאורה לא שייך לברך על הדלקת נ"ח בבהכ"נ. דאיתא **בסוכה** (מ"ד) אומר רבי יוחנן וריב"ל חד אמר ערבה יסוד נביאים וחד אמר ערבה מנהג נביאים. **ופר"ש** מנהג - הנהיגו את העם, ולא תקנו להם, ונפקא מינה דלא בעיא ברכה, דליכא למימר וצונו, דאפילו בכלל לא תסור ליתא, ע"כ. **והמ"ב** (סי' תרס"ד סי' ק"ב) הביא טעמו של רש"י.

וע"י **בתוס'** (ברכות י"ד. ד"ה ימים) שהוכיחו שבימים שלא גומרין בהן הלל אין חובה לאמר, ומה שאנו אומרין אותו היינו משום מנהג. וכתוב **במהזו"ר** ויטרי דכיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מברכין עליו כדאמר **בסוכה** (שם). ומיהו אומר ר"ת דאיתה ראייה **דאטלטול ודאי לא מברכין**, אבל על מצוה פשיטא דמברכין דהא חזינן כל יו"ט שני אינו אלא מנהגא ומברכין, ע"כ. **והריטב"א** (סי' ד"ה אמת) כתי' דמנהג ערבה כיון שאין לו עיקר ותקנת חכמים להנהיג אין מברכין עליו, אבל מנהג מצות דרבנן מברכין עליו, כמו שאנו מברכין ומקדשין ביו"ט שני. וכתי' דמה"ש להחליט ב"ר"ח דאיתא התם דאיתא תקנתא דרבנן למקרי הלל ב"ר"ח במקום שנהגו בו. **והרמב"ם** (מגילה ונוכח פ"ג ה"י"ז) פסק דלא מברכין על ההלל כי אינו אלא מנהג. **והשו"ע** (סי' תכ"ב סעי' ב וסי' תרס"ד סעי' ג) פסק כוותיה. **ובפר"ח** (אות א) כתב דלפי דעה זו מה שמברכין על יו"ט שני י"ל כדי דלא לזלוזל ביה, עיי"ש. וע"י **בטור** (סי' תכ"ב) בשם **בעל העיטור** לחלק בין יחיד לצבור. דיחיד אינו מברך על הלל אבל הצבור. וביאר **הב"ח** (ד"ה ופליגי) דנראה דטעמו משום דקשיא ליה מאי שנא דמברכין אשני יו"ט של גלויות שאינו אלא מנהג כדאיתא **בביצה** (ד' ד) דשלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם, ומחלק דצבור ודאי מברכין אף על המנהג, ע"כ. וע"י **בפמ"ג** (פתי"ח סי' אמת מא' סי' תרס"ד מ"י סי' ק"א).

ד. הטעם שניתן לברך על מנהג

והנה **ברש"י** (ה"ל מילוב מנהג) שעל מנהג לא מברכים כי לא שייך בזה לומר וצונו כי אינו בכלל וצונו. אלא שמצינו **לרמב"ם** (ממרים פ"א ה"ג) שכת' שכל מי שאינו עושה כהוראתן עובר ב"לית שגא" לא תסור וכו' אחד שלמדו מפי השמועה וכו' וא' דברים שעשאו סייג לתורה וכו' והן הגזרות והתקנות והמנהגות, ע"כ. ומבואר שגם על המנהג שייך לא תסור (דלא **כהרמב"ן** בספר המצות דסי' דלאן דלא תסור נאמר על דברים שנלמדים ב"יג מדות שהתורה נדרשת בהם). אלא שנח' האחרונים בכוות **הרמב"ם** דעיין **במרג"ת** **ט"ב** (ש"ש א) שהעלה דהרמב"ם לא קא' רק במה שתקנו ב"ד הגדול שבשכנת הגזית. **ובדעת תורה** (וי"ד סי' ב אות טז) כתי' דאף **לרמב"ם** דדוקא במנהג שהנהיגו חכמי הדורות, אבל במנהג שנהגו העם מעצמן לכו"ע לא שייך לא תסור (ועוד ראה לחלק בין מנהג שהתקבל בכל העולם למנהג שנהגו במקומות מיוחדים, ושוב דחה חילוק זה), עיי"ש.

וה"ל החת"ש (וי"ד סי' קצ"ד סי' ק"א) דת"א מנהגא שבוש ואל תעשה לאסור דבר מה כגון שלא לעשות מלאכה בער"פ וכו' ועיי"ש שני, העובר על זה וקום ועשה מה שנאסר במנהגא ה"ז עובר על לאו דדברי קבלה ד"אל תטוש תורת אמת", גם בכל העשין התולין בו להדליק נר ולאכול מצה ומרור, ושייך וצונו. אבל בקיום עשה כגון מנהג נביאים דערבה, אי שבו ולא עשה ולא חביט ערבה אפשר דלא מיקרי עבריין ואין מנדן אותו ולא נאמר על זה אל תטוש תורת אמת. משו"ה המקיימו אינו מברך וצונו דהיכן צונו. ואולי בהא פליגי ר"ת והגאונים דאינהו ס"ל בכל קום ועשה לא שייך אל תטוש וליכא וצונו, ור"ת ס"ל מה דלא מינכר מצותו כולי האי הוא דליכא משום אל תטוש כגון טלטול דערבה, אבל מצוה דמינכר מצותו ואיכא מעשה רבה אית ב' משום אל תטוש ומברכים וצונו. ועיי"ש שביאר שמה"ט מברכים על טבילה על דם טוהר שהוא מנהג. והביאו **באב"ז** (או"ח סי' תכ"א אות ד) **והפת"ש** (וי"ד סי' קצ"ד סי' ק"א). **והערוה"ש** (וי"ד סי' ה) כתי' שאפי' היושבת על דם טוהר דאינו אלא מנהגא בעלמא מברכת כיון דכל ישראל קבלו עליהם חומרא זו, ולא גרע מהלל דר"ח מברכין. אולם **הדגמ"ר** (מהד"ת סי' קצ"ד) כתי' דפשוט דלא תברך על הטבילה דלא שייך לברך וצונו דבר שאפי' רבנן לא גזרו רק מנהג בעלמא. וע"י **בקצת סופרים** (גלוש"ק זצ"ל השטמה לשיורי טהרה סי' פ) **ובדרכ"ת** (סי' ק"א טו).

פניני הלכה

האם מותר להנות מאור נרות חנוכה

א. איתא **בשבת** (פ"א): א"ר זירא אמר רב, פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת. א"ר ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבשה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה (ופרש"י דכיון דכבתה אין זקוק לה הלכך אי"צ לבתי לרקוד בה לעשותה יפה. וכיון דאסור להשתמש לאורה, אף בשבת שרי להדליק בהם כי אין לחוש שמא יטור לצורך תשמיש). ותו אמרין התם (כ"ב) אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות מעות כנגד נ"ח. כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכו' נר חנוכה קדושה יש בו. מתקיף לה רב יוסף וכו' דם קדושה יש בו, דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל שלא יהיו מצות בזויות עליו, ח"נ שלא יהיו מצות בזויות עליו.

וכתב **הרא"ש** (פ"ב סי' ו') ואע"ג דאפיסקי לעיל דכל תשמיש אסור לאורה, צריכין להחייא דהרצות מעות, דהא דאמרין לעיל דאסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה, ואשמועינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור לפי שידיו סמוכות לנר לעיין ב"ר יפה, וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר להרצות מעות לאורה. [ולדבריו צ"ל דהכי דמשמש רק תשמיש עראי לא חיישינן שמא יטור. וכבר עמד בזה **הקדו"ב** (אות"ח) והעיר מזה על המג"א בסי' רס"ד סי' ק"א].

אולם **הר"ן** (ט"ז) כתי' אסור להשתמש לאורה - פי' כל תשמישין ואפי' תשמיש מצוה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל וכו', והא דאמר רב אסור להרצות מעות כנגד נ"ח לא לומר למימר דתשמיש מצוה שרי אלא לומר אפי' רציו מעות שהוא תשמיש קל אסור. וכו'. נראין דברי הרמב"ם ז"ל (מגילה פ"ד חנוכה ה"ו). עכ"ד.

וז"ל **הריב"ם** שם - שאסור להשתמש בנרות חנוכה ב"ר בשבת בין בחול, ואפי' לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור. וכן הוא **בשו"ע** (סי' תרע"ג סי' א). ומשמע מדבריהם דאפי' תשמיש קל שאינו של גנאי, ואין ידיו סמוכות לנר, אסור.

ב. והנה **הטור** (סי' תרע"ג) סתם דאין להשתמש לאור הנרות. ולא חילק בין תשמיש של גנאי לאינו של גנאי. **ובב"י** (שם) העיר דמדברי הרא"ש נראה דתשמיש עראי שאינו של גנאי, דהיינו שאינו צריך להיות ידיו סמוכות לנר שני, ואמאי לא כתב כן. ויעויין **בט"ז** (שם סי' ג') דשו"ט בענין, וסיים דבריו - וכיון דהטור לא כתב כנגד נר חנוכה, אלא כתב אסור להשתמש לאורה, משמע אפי' אין ידיו סמוכות לנר אסור. ע"כ בכל גווני אסור להשתמש לאורה אפי' אין ידיו סמוכות לנר, וכמשמעות השו"ע.

ואף **המג"א** (סי' ק"ב) דאע"פ שהביא דברי הב"י דתשמיש עראי שאינו להיות ידיו סמוכות לנר שרי. מ"מ סיים וכת' - ובי"ח פסק להחמיר, וכ"כ בסמ"ק (סי' ר"פ) ובסח"ת (סי' רכ"ח) דאפי' לאכול אצלו אסור, וכן משמע בסי' תרע"ח דאלי"כ יקנה נ"ח וידלקנה בביתו ויהיה גם שלום בית, אלא ע"כ כל תשמיש אסור, והכי נהוג. ומה שהביא ראייה מסי' תרע"ח, היינו דאמרין התם דמי שאין ידיו משגת לקנות נ"ח נר שבת, יקנה נר שבת משום שלום ביתו. ומשמע דאם יקנה נ"ח לא יועיל שלום בית, וע"כ כי אסור להשתמש לאור הנרות אפי' לצורך אכילה, ואף שאין ידיו סמוכות לנרות.

ג. אולם יעוי' בסי' תרע"ח דכתב שם **המג"א** (סי' ק"א) דאפשר דזה"ל דבדליקים בפנים יקנה נר חנוכה ואע"פ כן לא יישב בחושך. **ואע"פ** שאסור דמ"מ לאורה, מ"מ כיון דא"א בע"א הו' כשעת הסכנה דמניחו על שולחנו, אע"פ שבע"כ משתמש בו. וה"ה בחול מי שאין לו אלא נר אחד.

ולכא"פ דבריו סותרים זה את זה. וליישב דבריו, ע"כ צ"ל דכוונתו דנהי דבזמן חז"ל דהו' מדליקין בחוץ היה אסור להכניסו לביתו ולהדליקו על שולחנו עיי"מ לאכול לאורו, וכמ"ש בסי' תרע"ג. מ"מ השתא דמ"מ מדליקו בתוך ביתו יכול להנות מאורו [וכן ביאר **במחנה"ש** (סי' תרע"ג על סי' כ"ב)]. וכן פסק **החיי אדם** (ככל קניני סליח), דזה"ל דבדליקה בפנים, יקנה נ"ח.

מיהו **המג"א** שלא הגיה על המחבר, אע"פ שהזכיר בכמה מקומות חילוקי דינים הנוהגים בזה"ל (ע"י סי' תרע"א סי' ו' וסי' תרע"ב סי' ב), משמע דלא כהמג"א. וכבר עמד בזה **הפמ"ג** (סי' תרע"ח א"א סי' ב).

